

UČITELJSKI TOVARIŠ.

List za šolo in dom.

Izhaja v 1. in 15. dan vsacega meseca, in stane vse leto 3 gold., pol leta 1 gold. 50 kr. Spise in dopise vzprejema uredništvo. — Naročnina in oznanila pošiljajo se založništvu v Milic-evo tiskarno v Ljubljani.

Štev. 9.

V Ljubljani, 1. maja 1883. l.

XXIII. leto.

Ženska vzgoja.

(Spisuje Jos. Ciperle.)

5.

„Kdor ne pozná očetovskih dolžnosti,
ni vreden postati oče.“ Rousseau.

Rodila se nam je tedaj hči. Krstili smo jo tudi užé, in dali smo ji, recimo, imé Julija. In to malo Juliko bode treba vzgojati. Zapomnita si to dobro oče in mati. Zato je za vaji najvažnije vprašanje: Kakó jo bodeva vzgojevala? Prevažen nálog za vaji. Ali sta užé kedaj pretehtovala njega važnost? Ali nista morda užé mnogokrat zmajevala z glavama ter dejala: „Še tega je treba premišljati, saj imá človek takó užé dovolj skrbí!“ — Toda verjemita mi; vzgoja vajine hčere je vredna prav globokega premisleka. Kajti ravno hčere vzgojamo tako radi naopačno. In kar jih ne pokvarijo stariši v mladosti, pokvari jih svet v poznejših letih.

Kako bodeta vzgojevala Juliko? Ali poznata vse vajine dolžnosti do nje? Ali znata določno, kaj hočeta narediti iz nje? Ali vesta, kaka je prav za prav dobro vzgojena ženska?

Dobro vzgojena ženska ima krepko, ali ne robato teló; bistro, ali ne učeno glavo; plemenito in usmiljeno, ali nikdar preobčutljivo srce; ona je slednjič verna in nravna.

Taka ima postati naša Julija.

Zato glejta pred vsem, da storita vse za-njo, kar pospešuje jakost nje telesa; in varujta jo vsega, kar škoduje nje zdravju. Kajti telesna krepkost je podloga dušni jakosti.

Ne nameravam pisati tù obširneje o telesni vzgoji dekletovi. Omenjam le, da je popolnem enaka deški. In o tej sem pisal obširno leta 1881. v „Učiteljskem Tovariši“.

Dalje imata skrbeti, da ima deklica vse one predmete, s katerimi si bistri svojo razumnost. Bistra glava ji je ravno tako potrebna, kakor dečku, kajti:

»Prebrisana glava in pridne roké,
So boljše bogastvo kot zlate goré.«

Toda, kakor sem omenil užé zgoraj, deklica nima postati učena. Učenost ima ostati še zmiraj lastnina možev. Učenjakinje so namreč najnovejša šiba, s katero tepe Bog zdanji svet za njegove pregrehe.

Več nego bistra glava vredno je ženski blágo in plemenito srcé, kajti najgnjusniša in najnevarniša je bistrourmna ženska s hudobnim srcem. Gorjé, kadar zdivjajo ženske, kajti tem ni nič svetega, one postanó krvave rise, prave pošasti.

Lehko bomo razumeli tudi zdaj, zakaj národna pravljica pridevlje hudiču mater in staro mater, ali očeta ne. Lehko si raztolmačimo tudi, zakaj veli pregovor: „Kamor si hudič sam ne upa, tje pošlje hudobno baba“, — in lahko bomo izprevideli, zakaj Kranjec hudobni babi kar naravnost pridevlje imé hudiča.

Pač res, baba, to je hudobna ženska, zasluži nekako tega pridevka.

Kako vse drugačne so ženske, v katerih srcu ni niti zrna hudobije. Manjka mi besed, manjka mi prilik, da jih opišem dostojno. Naj govori za-me prvak nemških pesnikov, Schiller, kateri je nam z živimi barvami narisal ženske plemenitega srcá. On poje:

»Žene spoštujte! Sadé nam umetno
Cvétice rajske v životje posvetno,
Sladke ljubezni napletajo vez:
Pod zagrinjali navade ljubljive
Krasnega čutljeja plamene žíve
Skrbno redijo z ročico nebes.«

Pač krasne besede, a plemenite ženske so jih vredne.

In slednjič navaditi se imá ženska, da vselej rada izpolnjuje svoje dolžnosti; da ravná v mladosti po naših, in pozneje po božjih zapovedih in po glasu svoje vesti. To se pravi: Ženska ima biti verna in nravna.

Da dosežemo vse to, imamo štiri pomočke. Ti so: Vera, telesna vzgoja, ustrahovanje (disciplina) in pouk.

Vera izobražuje v dekletu nravnost in sploh vse one kreposti, katere imá imeti vsak dober človek.

V delokrog telesni vzgoji spada vse, kar rabimo, da ohranimo in vtrdimo zdravje dekletovega telesa.

Ustrahovanje navadi dekleta na red in na pokorščino. A pouk ima jo preskrbeti z vsem, kar imá vedeti in znati, da postane razumna ter koristna človeštvu.

Te pomočke pa mora znati vzgojitelj tudi rabiti. Ni tedaj dovolj, da jih le imá. — Lehko si mislimo, kakó žalosten in nespreten je oni vzgojitelj, kateremu manjka enega ali več teh pomočkov. Raje naj pase ovce; a naj ne vzgoja otrok.

6.

Kdor gosposki hoče biti,
Začne vero zanič'vat,
Da ga svet začne hvaliti,
Trapa večnega imen'vat“.

Národna.

Kdo užé ni vprašal samega sebe: Od kod sem, in kaj je moj poklic? Znano vam je, kajti pamet nas osvedočuje, da nismo od vekomaj na zemlji, da smo nastali še le v teku časa. Ali ne zadostujó nam odgovori, katere si dajemo sami na ti vprašanji, kajti ti so nedoločni, in danes taki in jutri zopet čisto nasprotni. Določnih in neizpremenljivih odgovorov na to nam daje le vera.

Ona pa nam tudi pové, kaj je naš namen, in kako naj ravnamo, da ga dosežemo. Naš namen je, združiti se enkrat s stvarnikom. Ali združili se bomo le, ako živimo po njegovih zapovedih. — Vera je tedaj močen nagib k nravnemu življenju. Ona izobražuje zato našo vest, kajti odkriva nam, kaj je dobro, in kaj je slabo; in užiga v nas do prvega ljubezen in do družega stud. — Ona vpliva tudi na naše srce, kajti gojí v njem vse one občutke, ki so vir kreposti. — In slednjič krepí ona naš značaj, ker nas uči, da ne smemo omahovati pri izpolnjevanji svojih dolžnosti.

Nekdaj poudarjala se je le verska vzgoja. Vzgojalo se je le na podlogi vere. Cerkev je imela takrat velik vpliv na družinsko in javno življenje. Na ta čas se ozirajo dan danes mnogi le z mržnjo in nevoljo. Tudi na šolo je imela cerkev velik in skoro edini vplív; in učitelji so bili hlapci božji in župnikovi.

Potem je prišla doba, v kateri se je reklo: Proč z versko vzgojo! Mi ne potrebujemo vere; tudi brez vere lahko živimo. Mi hočemo biti le prosti in učeni; za drugo se ne brigamo. — Bila je to tako imenovana liberalna doba ali doba svobode. Veronauk se je potisnil v najzadnji kotiček v šoli, postal je predmet, kakor na pr. risanje ali pisanje. Na krščanske šole so prišli tudi judovski učitelji, in to po pravici, kajti nehalo se je vzgojati na podlogi katerega si bodi verskega izpovedanja, ter se je jelo učiti na podlogi svobode.

Beseda svoboda se ni nikdar bolj zlorabila, nego ravno v tej dobi. Kazali so s prstom na one, ki so imeli pogúm odkrivati se cerkvam in znamenjem. Mračnjaki so se zovali oni, ki so se predrznili obiskati še sim ter tje kako cerkev; in nevedneži so bili oni, ki so si upali potegovati se za vero.

Ta doba gré zdaj h koncu. In marsikdo, ki se je prej ogibal cerkve kakor kuge, hodi zdaj zopet va-njo. — In kar je najvažniše: ona liberalna doba iznašla ali stvarila je tako imenovane liberalne ali po domače neverne ženske. Neverna ženska se naredí iz učene ženske. Iz nevernice postane nesramnica; in ta neha biti ženska. Vzemimo ženski vero, vzamemo ji z njo tudi nje najdraži biser, nje vso ceno, nje ves mik. Kajti neverna ženska ne mika, ne navdušuje in ne osreči nikoga. Ona vzbuja v nas k večemu le še živinske strasti, in ako smo jih zadovoljili, bacnemo jo od sebe. Zato utrdimo užé v mladem ženskinem srci vero v Boga, utrdimo jo takó, da je ne bode lahko iztrebil svet iz njega. To bodi naš namen pri verski vzgoji ženskega spola.

(Dalje prihodnjič.)

J e z i k.

(Spisal **Franjo Gabršček.**)

(Dalje.)

Nasprotnih dogodjajev, da bi vzprejel zmagovalec jezik premaganega národa, imamo pa zeló malo in le ondu, kjer je bilo število ptujih bojevnikov prepíčlo, ali pa, če je bil njihov jezik neolikanejši od jezika podjarmljenega národa. Tako se je zgodilo na Italijanskem, kjer se nahaja dandanes samo jeden jezik, se vé v različnih narečjih, a vender dva národa popolnem različnega debela. Nekdaj tako hrabri, junaški in po besedah naših gimnazijskih profesorjev nepremagljivi Rimljani bili so vender-le mnogokrat skoraj do popolnega pogina premagani: od Galcev pod Brenom, od Kartagov pod Hanibalom, od vlastnih sužnjev pod Spartakom, od Hunov pod Atilo in slednjič od Gotov pod Teodorikom. Prvi boji niso imeli posebnih nasledkov; a zadnja zmaga gotska imela je tak učinek, da je vsled tega rimska država v svojej prvotnej čistosti in jedinstvi preminula. A kaj se je zgodilo z jezikom in sè šegami? Zmagovalci so izgubili svoj jezik, ter vzprejeli jezik, šege in navade premagancev. V severnej Italiji ohranili so se Longobardi vsaj še po imenu; Lombardija obstóí kot pokrajina še zdaj, ne tako pa jezik.

Tudi Bolgari, národ finskega plemena, zlili so se sè slovanskimi prebivalci v jeden národ, pustivši jim samo imé, a izgubivši svoj jezik in svoje posebnosti.

Zeló očeviden vzgled v tej zadevi so nam židje v Obljubljenej Deželi, katero so si podjarmali, ter se v njej ohranili do prihoda mogočnih Babiloncev. Svojega jezika niso izgubili niti kot zmagovalci niti kot premaganci. Za poznejše čase pa ta primera tudi ni nič več veljavna, kajti po vsem svetu razkropljeni, postali so na Angležkem Angleži, na Francoskem Francozi; vzprijeli so jezik Špancev, Nemcev, Lahov, Turkov, Poljakov, Rusov i. t. d. Izvirni, hebrejski jezik postal je učenjaški, katerega se otrok ne uči od matere ali od očeta, ampak v šoli, kakor se mi učimo nemščine, latinščine, grščine i. t. d.

Ravno tako kakor Gotje, zmagovalci Rima, izgubili so svoj govor tudi pribojevalci Spodnje Nubije. Selim I., kateri je bil leta 1517. v Egiptu ter ga po mnogih krvavih bitkah osvojil, poslal je par stotin jezdecev iz Bosne, da bi podjarmili Nubijo. Ti Bošnjaki storili so po zapovedi sultanovej. Po odhodu Selima ostali so ondu ter deželi po svoje zapovedovali. Kot národ so izumrli, a v zarujavelih postavah ondotnih Emirov morejo se še zdaj izpoznati nasledniki njihovi; a njih vera, jezik, njih spomini na prejšnje dogodke, vse je izginilo.

Navadno je le neolikani jezik žrtev omikanejšemu. Imamo pa tudi primer, ko so mnogostransko omikani národi ali poginoli ali vsaj svoj jezik izgubili, in to vkljub temu, da so se národi užé od nekaj trdno držali svojega govora. Silno asirsko kraljestvo, mogočni Babilon, v čegar sužnjosti je ljudstvo božje izdihovalo, oboje je bilo užé večkrat blizu pogina, dokler ni Aleksander Veliki, tako rekoč, zadnjega sledu o njiju zatrl. Občudovanja vredne stavbe ležé v razvalinah ali pa se izkopavajo iz mogočnih nasipov, pričajoč o nekej posebno visokej omiki. Pričajo pa tudi, da se je národ trudil, da si ustanovi v zgodovini nekaj veljave, ter da si ohrani spomin na svoje kralje. To se je na ta način zgodilo, da so okrasili vnanje stene templjev in palač z dragocenimi rezbarijami. Te rezbarije razjasnovali so z bogatimi napisi, katerih žalibog dandanes povsem ne znamo čitati. A pred 2400 leti čitali in izgovarjali so jih vsi oni, ki so v obče znali čitati in pisati. Ravno tako zapustili so nam stari Egipčani na svojih krasnih spomenikih vso zgodovino svojih kraljev, a ključ do njih popolnega izpoznanja potopili so na dno Nila. In če prav so se Denon, Champallion, Lepsius in drugi mnogo trudili, da bi nam osvetili to čudno pisavo, popolnem se ta svrha vender-le ne more doseči, kajti če užé tudi moremo čitati stare egiptske napise, jezika starih Egipčanov vender-le ne moremo nič več slišati. Ta jezik je ravno tako izumrl, kot nekaj tako čislan in slaven národ.

Iz tega sledí, da taki proizvodi še ne obvarujejo jezika propasti. Najbolje sredstvo, katero ohrani jezik, je njegovo slovstvo (literatura). Malo ali ničesar ne vemo o slovstvu starih Egipčanov in Asircev. Zato pa je njih omika s časom popolnem izginola, ž njo pa tudi národ. Res, da so se ponašali Asirci s prekrasnimi spomeniki, pa vsi so propali in do najnovejšega časa v pozabljivost se pogreznoli. Uzrok propasti ležal je pa tudi v izpridenih, razkošnih in slabih vladarjih, kot sta bila Sardanapal in Arzak. Država razpala je najprvo v dva, potem v tri dele: v Asirijo, Babilonijo in Medijo; naposled pa perzijski kralj Kir državo za državo podjarmi in kot provincije svojim deželam priklopi.

Pavno tako bi lahko našteli perzijsko kraljestvo, katero so Grki, lahko bi našteli Egipet, kateri so si Rimljani podvergli, in tudi Kartago je zadela ista osoda. Res, da se je vsled obrti in trgovine, vsled koristnih zakonov in vsled napredujočega kmetijstva razvila v teh deželah velika moč, katera je pomogla tudi umetelnosti in znanosti na višjo stopnjo samostojnosti. Vender so te dežele popolnem izginole iz svetovnega pozorišča, in njih glavna mesta, kot Kartago, Babilon, Ninive, razpala so v razvaline; ž njimi pa tudi jezik. A nedvomno starejši jezik Indov se je ohranil, ker ima slovstvo.

V hebrejščini pisanih je le malo spisov, a še ti se navadno vsi v jednej samej knjigi — v svetem pismu — nahajajo. Vkljub temu pa hebrejski jezik ni izumrl. Vse latinske pesnike mogli bi zvezati v jeden sam zvezek. Tudi brez tiskanja ohranili so se ti spisi in ž njimi latinski jezik. Iz teh del in iz ohranivših se zgodovinskih spisov, skupaj še ne tako obsežnih kot so n. pr. Goethe-jeva dela, uči se naša mladina klasičnega jezika. A še redkejši spisi grški so sredstvo učenju jezika starih Helenov.

Dokler torej kak jezik napreduje v slovstvu, toliko časa se mu ni bati propasti. A zanemarjanje slovstva rodí tudi zanemarjanje jezika in s tem propast národa.

Na čim višjo stopnjo popolnosti dospé slovstvo, tem krepkejšo se upira národ razdevajočej sili časa in sovražnemu vplivu ptujega nasilstva. S pomočjo slovstva povzdignoli so se mogočni in hrabri národi do občudovanja vredne veličine v vsem, kar zadeva umetelnost in vedo, filozofijo in matematiko, najresnejše znanosti človeškega uma. V teku jednega samega stoletja združili so se prosvetljeni grški možje na polji znanosti in umetelnosti ter povzdignoli svoj národ do večno trajajoče slave: Apel in Pamfil kot slikarja; Fidij, Praksitel, Skop kot kiparji; Eshil, Sofokel, Evripid, Aristofan kot dramatik; Sokrat, Platon, Aristip in Dijogen, Aristotel, Perikel, Demosten, Aleksander i. t. d.

Pozneje povzdignoli so se Rimljani skoraj do jednake visočine, v umetnosti vladanja in bojevanja pa so Grke še prekosili. A prihrumeli so tuji neomikani národi v Evropo, ter pokončali mnogo proizvodov človeškega uma. Prišli pa so tudi Arabi, hraber, duhovit in učen národ, ž njimi pa tudi znanosti, kot matematika, astronomija, zemljepisje, zdravilstvo in kemija. Vse to je mnogo pripomoglo, da se je slovstvo krepko razvijalo.

Propadu nekaterih národov kriva je ona duševna omahlost, vsled katere bi národi radi na dalje životarili ob stroških prejšnje slave in mogočnosti. To vidimo jasno v zgodovini Grkov in Rimljanov, katerih propad je izviral vrhu tega še iz politične nejedinstnosti in iz domačih preprirov, kot posledice národove omahlosti.

Še ne v dobrih dvesto letih povspeli so se Grki iz poludivjega stanja do onega vrhunca omike, na katerem so prej omenjeni možje delovali. Proizvajali so tako čudnovato idejalna dela, da mora vsak le strmeti nad vzvišenostjo umetelnosti, politične in filozofične znanosti, državne sile, katero je podpiral nepresegljiv patrijotizem. Strmeti pa mora tudi nad modrimi zakoni, za katere umreti so bili zakonodavci vedno pripravljeni, nad moralično in nábožno veličino, katero nam predočujejo celó najprostejši možje. V resnici, Grecija bila je vredna, da jo Kserks zavouje, bila si je pa tudi v svesti, da se jej Kserksa ni bati. Ravno tako zazdelo se je Aleksandru Velikemu vredno, da si vso deželo osvoji, mej svoje vodje jo razdeli ter v Indijo na daljnje osvojevanje odide. Toda po Aleksandrovej smrti nastopi dóba propada, kajti knezi, ki so zdaj nastopili vladarstvo, niso bili navdihnjeni Aleksandrovega duha, kateri je grško slovstvo visoko cenil. Vojevode, poveljniki Alaksandrovi, razdelili so mej soboj prisvojene dežele, a v svojej oblasti jih niso mogli dolgo vzdrževati. Samó Antipater je bil tako srečen, da je zapustil prvotni sedež junaškega Aleksandra svojemu sinu Kasandru. Ta pa dá umoriti mater Aleksandrovo, Olimpijo, potem Roksano, ženo zmagovalčevo, in njenega sina, mladega Aleksandra. Da pa si utrdi prestol, katerega si je s temi krvavimi čini pridobil, prisili sestro Aleksandra Velicega, Tesaloniko, da ga vzame za moža. Smrt Aleksandra Velicega pretresla je ves tedanji svet; ni bilo zakona dovolj krepkega, ki bi bil izgubljeni mir povrnil in pravo utrdil; ono temeljno pravo pa, katero jedino je uvet pravega človeštva, národno pravo, to se je zaničalo, ali pa mu še sledú ni bilo.

(Dalje prihodnjič.)

Govor grofa Belcredi-ja

pri splošni debati o šolski noveli v gospodski zbornici 19. febr. 1883. I.

(Dalje.)

Prestopim tedaj k drugim poučnim knjigam, sila zanimive so. Tukaj je najprej prirodopis — a reči moram, da sem odbral tiste knjige, ki imajo naj več natisov, tedaj jih često rabijo. Prirodopisa pred najstjim letom otroci ne morejo rabiti. Pisatelj sam pravi, da bi se bil držal le domačih pridelkov, le domačih živalskih plemen, a ni mogel,

ker učni črtež predaleč sega, in zahteva, naj se oziramo tudi na pridelke inozemstva, da, na one drugih delov sveta, in na živalstvo. In tako je nastala ta poučna knjiga. Tukaj vidite, da se n. pr. začénja s psom ali z mišjo, pa užé v isti ali kaki drugi uri je učitelj pri morskem somu. (Na desni se smeja.) Pri rastlinstvu začné se z jablano, a prestopi se k pomaranči in k palmam; v mineralogiji začné se s solninami v Vilički, prestopi pa k izpiranju zlata v Kaliforniji in k bruhanjem Vezuvijskega. Kako more tako poučevanje kaj koristiti, tega ne razumem! Mislim, da naj bi s tem začeli, da bi otroku, ki se zanimiva za živali, opisovali take, ki so okoli njega, katere ga obdajajo, da bi mu opisovali njih lastnosti, pripovedovali, čim koristijo, kako škodujejo, in ko se otroci zanimivajo za pouk, potem bi prestopili k sorodnim živalim, od pesa k volku, od domače mačke do divje, in tako prišli k tigru, tedaj v drug del sveta. A to bi ne bilo vednostno, ker pred vsem, tako je učni črtež osnovan, odpreti se mora otoku daljše obzorje; ker užé na bližnji stopnji starosti, pričné se na drobno poučevanje med tem obzorjem, tam užé vrste živali v plemena in družine, tukaj že opisujejo pri živalih zobovje in kopita, pri žuželkah pa dele pri ustih, ob kratkem ves anatomiški sestav.

Ravno tako je pri rastlinstvu, ker se užé nahaja nekako rastlinoslovje, otroci morajo razločevati palmova drevesa, ali rastejo na njih dateljni ali kokosovi orehi i. t. d. vse to se tam nahaja. To mora neizrečeno zanimivati naše otroke. Kar se tiče rudnoslovja, prestopijo užé pri dvanajstletnih otrocih na zemljepislovje, tukaj morajo razločevati, kaj je kristalinska kamnena skupina, kaj je kristalinsko škrlatno, otroci morajo vedeti, da je v žuli, živec, kvarec, sinjec, da morajo vedeti o plasteh pri kamenju, morajo poznati lege pri plasteh, morajo razločiti med neptunskim in vulkanskim kamenjem — tudi teh izrazov se povsod poslužujejo, morajo poznati kemijske razmere in zveze, in potem pristopijo k človeku; tukaj ne pripovedujejo le o človeških plemenih po polti, marveč tudi ali so dolgo ali kratkoglavci, otroci morajo vedeti aritmetične razmere poprečnega in podolžnega premera pri kratko in dolgoglavcih; opisuje se potem vse telo, začénši pri kostéh in zobéh do mikroskopičnih krvnih kroglic, opisujejo se organi za čutenje in vmes se kaj pripoveduje o zdravjeslovju. Tukaj n. pr. se otrokom pripoveduje, da je treba za zdravje zob, zobnih ščetic in zobnega prahu. To pa še ni zadosti, mora priti še kaka vinska dušična tekočina, da se zobje ohranijo zdravi. Tukaj pripovedujejo, kako mora biti spalna soba, da mora biti namreč velika, dobro prezračena, da ne sme spat v nji mnogo ljudi, postelje morajo biti dolge in široke, postelja z nebom je nevarna i. t. d.

Človek misli, da ima pred sabo zeló omikano občinstvo glavnega mesta, kateremu se predava o zdravjeslovju. Tako poučujejo otroke; tuje besede jih le begajo, a gotovo ne poučujejo.

Pristopim tedaj k drugemu predmetu, to je prirodoslovje. Kaj najdemo tam? Precej od začetka se govori o prijemnosti, soodpornosti, skupnosti, o molekularnih silah. Prosim, gospoda moja, koliko truda, koliko časa se potrebuje, da si selski otrok to zapomni, da se le teh besed nauči, in ko jih zna, kaj mu to koristi? No, prav nič, to so besede, katerih se morajo naučiti v srednjih šolah, ker srednje šole pripravljajo za višje šole, in tam se še le te besede vednostno razlagajo. V ti poučni knjigi se nahajajo zmirom posamezni izgledi in potem pride postava „pravilo“. Ta „postava“ je tiskana z razpetimi črkami, tedaj ima se učiti na pamet. Tako n. pr. se tam bere: Dolga brv se prej prelomi, kakor kratka, enako dolga in debela. To bi bilo razumljivo. A precej zatim pride „postava“. Relativna trdnost stoji v pravem razmerju k debelosti in k kvadratu na visokost a v nasprotnem razmerju k dolgoti. (Veselost na desni.) Prašam tedaj, kako more to otrok razumeti? Izgled bi bil razumel, a „pravila“ ne more razumeti; vednostno

je sicer resnično, a to ni za ljudsko šolo. Včeraj sem v zeló liberalnem šolskem listu bral žaloben klic, da v gimnazijo prenašajo višo šolo; a to je ravno tisti vzor o načinu, ki gospodari po vsem našem šolstvu; v ljudsko šolo so prinesli srednjo šolo in tudi nekaj više šole. (Prav dobro! na desni.)

Prestopim zdaj naprej k predmetu, k zemljeznanstvu. Ko sem govoril leta 1881. o tej stvari, mislil sem, zemljeznanstvo ni pravo imé, mora se reči, zemljepis, in ta more biti opisovalen, ker prirodoznanskega zemljepisja ne bomo otrok učili. No, gospoda moja, imel sem zdaj knjigo v rokah; res je zemljeznanstvo, je prirodoznanski zemljepis, da celó narodopis. Zemljeznanstvo, kakor se zdaj v njem poučuje na posameznih vseučiliščih, ker ta veda je še tako nova, da je le po nekodi, razpade v svetovni del, ki obsega zvezdoslovje, v zemljeznanstveni, ki govori o suhi zemlji, v meteorologični, ki govori o morji in o ozračji, v organiški, ki govori o razširjenji žival in zeli, in v ljudopisni, ki govori o človeku. Vse to se nahaja v poučni knjigi; se ve da le v jedru. Le organiškega dela ni, namesto tega pa je opisovalni. Ne morem spuščati se v podrobnosti, a posebno zanimive so, in kažejo, kaj vse zahtevajo od otroka in te bukve uže dle časa rabijo. Tako n. pr. najdete v tem zemljepisji vso solnčno sestavo, ekliptiko, zverski krog, stanje zemeljne osi na ekliptiki, da kót $66\frac{1}{2}$ stopinj morajo si otroci zapomniti.

Tam najdete opis suhe zemlje, potem morja po vseh vednostnih pravilih, se vé ob kratkem, potem prestopijo pri zemljeznanstvu k človeku, našteva se pet pasem, ki še vednostno niso gotove, pa tega ne razpravljam dalje; prestopi se potem k opisovalnemu zemljepisu; tukaj se ve, je Avstrija na prvem mestu in za mineralnimi vodami pride precej na vrstvo vstavoznanstvo (smeh na desnici), tudi osnovne postave se nahajajo notri.

Pa ne, da bi samo Avstrijo opisovali, marveč ozirajo se na vse države v Evropi, na vse dele sveta in otroci morajo vedeti prostor, število prebivalcev po vseh državah in delih sveta, da gredo še tako daleč, da se morajo učiti število prebivalcev glavnega mesta otočja Sandvih, Honolulu, in tam sem zvedel, da ima mesto 12000 ljudi. Ali jih je mar kdo štel?

Kar pisatelja izgovarja, je to, da ga je učni črtež v to silil, ker tam stoji razločno: otroci morajo zemljo poznati kot svetovni del; zato je tudi astronomija privzeta v zemljepis.

Prestopim zdaj k zgodovini. Ta del je vender najbolj zanimiv. Zgodovina je namenjena otrokom pri 13. in 14. letih. A povedati moram, da stoji v učnem črtežu, da se mora poučevati v občni povestnici, a avstrijska zgodovina le v občnem splošnem svetovnem okviru, t. j. kolikor je z drugimi svetovnimi zgodbami v zavezi. To je zmirom tista ideja, ki je po mojih mislih v dušeslovji nesmisel, ker otroku ne morem odpreti daljšega obzorja, tega si še le mož pridobiva. A vse poučevanje gre na to, odpreti otroku obzorje, kar moč prostrano, da se v tem širokem, daljšem obzorju začne najbolj učena podrobnost. Tako je tudi tukaj. Po mojih mislih se mora po avstrijskih šolah poučevati v avstrijski zgodovini, naj se začénja z domovino otrokovo, z deželo, kjer je otrok rojen, kjer so živeli njegovi stariši, potem se prestopi k avstrijskim sosednim deželam in tako se predstavi zdaj, pa zdaj avstrijska zgodovina, se vé da v splošnih obrisih. Ravno nasprotno pot hodi učni črtež. Tam se pravi: otroke naj učenik napelje, da bodo ozirali se na imenitne odlične može in važne zgodbe v občni povestnici. No, gospoda moja, možje, ki se posebno s tem pečajo, večkrat ne bodo vedeli, na katere može bi se posebno ozirali v občni povestnici, katere zgodbe so najbolj važne. To naj stori ljudski učitelj in naj otroke k temu napeljuje!

V ti zgodovinski knjigi se nahaja v I. razdelku za 12letne otroke opis starega Egipta — s tem se začénja. O tem starem Egiptu morajo otroci vse vedeti. Ne samo o piramidah, obeliskih, sfinksih, templjih i. t. d., da tudi o zvezdoznanstvu, s katerim so

se pečali Egipčani, morajo kaj vedeti, slišijo o hieroglifih, poznati morajo zgodovinske zgodbe in tudi razdelitev v kaste; na isti način se učé zgodovine Feničanov, Babiloncev, Asircev in Perzijancev. Potem prestopijo k zgodovini grški in rimski in govore o nji tako obširno in na široko, kakor da bi hoteli šolske otroke pripravljati, da bodo drugo leto slišali na univerzi predavati zgodovino. Opisuje se najprej zemlja; otroci slišijo o najstarejših prebivalcih v ti deželi, o junaški dobi; o trojanski vojski, o gerških bogovih, o špartanski in atenski vstavi, o doriškem preselovanji; slišijo, koliko je Periklej storil za Atence, o umetnijah v Atenah; v Rimu slišijo o Etruskih, o sedmerih kraljih, ki so prvi vladali, o ljudovladi, razlagajo jim ustavo, ljudske shode, tribunstvo, diktaturo, konsulat, da celo postavodajalstvo deseterih tabel se tam nahaja.

O avstrijski zgodovini se prvo leto ne učé drugega, nego da je Rudolf Habsburški izročil sinovoma Avstrijo in Štirsko, in da je cesarica Marija Terezija imela več vojen. Sicer nič drugega.

V nadaljevanji „srednji vek in nova doba“ se sicer bolj ozirajo na Avstrijo, a le iz obče zgodovinskega stališča. Ako se v rimski zgodovini prav na široko opisuje vstaja bratov Grakov, kakti vstaja reveža zoper bogatina, kmeta zoper gospoda najdemo v nadaljevanji, vzporedno k temu — kmečko vojsko l. 1525., ki se je tudi razširila na Štirsko; isto tako je tudi opisana kmečka vojska na Gorenjem Avstrijskem l. 1625. Tam najdemo zopet v zgodovinski knjigi posebno poglavje za ljudsko šolo o humanizmu in renaissance (o človekoljubnosti in probujevanji stare umetnosti). Zanimivo je, kako važna se jim zdi zgodovina starega veka, tedaj dobe, ki je najbolj oddaljena in otroka, ker mu je tu vse neznano in tuje, nikakor ne more zanimivati. V 13. in 14. letu se vsa zgodovina starega časa v vprašanjih ponavlja. Ta vprašanja se vsa nahajajo v poučni knjigi in res je čudno, o čem otroke izprašujejo. O vsem tem, kar sem povedal, otroke sprašujejo. Otrok mora odgovarjati: Kdo so bili Hýksos in Etruski? Ni učenjaka na svetu, da bi mogel na to odgovoriti. Pisatelj tudi sam na to ne odgovori. On pové otrokom, kaj so bili, prvi namreč pastirsko ljudstvo, a drugi kupčevalci, a kdo so bili, tega dan danes ne vé nihče. (Veselost na desnici.) (Dalje prihodnjič.)

Knjiga Slovénska

v
dobah XVI. XVII veka.

Tretja Slovanom dokaj zanimljiva knjiga je: c) *Annales Carinthiae*, Das ist *Chronica des Löblichen Ertzhertzogthumbs Khärndten* (Noricum Mediterraneum)... durch Hieronymum Megiserum, Co. P. Caesareum, Weiland Ertzhertzen Carls zu Oesterreich Historiographum Ordinarium: Nun aber Churfürstl. Sächs. bestellten Historicum, vnd Extraord. Professorem zu Leipzig. Gedruckt zu Leipzig durch Abraham Lamberg. Im Jahr 1612. 8°. XX. I. S. 1—955. II. 956 — 1795.

To je povestnica ne le Koroške, ampak tudi sosednih dežel, od praveka do l. 1612. Zajemal je Megiser iz raznih starih listin; vir najboljši mu je bil Gothardi Christalnick *Collectanea et Historia Carinthiaca*. V XII. bukvah opisuje ljudi in njihove vladarje, običaje, mesta, trge, gradi, samostane, gore, doline, jezera, reke, imena in grbe duhovskih in deželskih veljakov. Nam posebne pomembe je, kar pravi sim ter tje o Slovencih (Windische, so sich selbst Sclaven nennten; die Slavonische oder Windische Sprach). Tako na pr. v I, 1: „Bölcker, so vor Zeiten im Land Khärndten gewohnet haben, sind rechte Deutſche gewesen, vnder welche sich zwar mittlerzeit die Windische vnd Slavonische

Völker auch haben eingemenget (Inmassen sie dann noch heutiges Tages in Khärndten vermischet vnder einander wohnen)". — In kjer pripoveduje, v kolikem broju so o ljudskem preseljevanji se prikazali Slovani, da so se ustanovili mej drugimi: „wie wir dann solche vermischung noch in Khärndten an den Sprachen gnugsam warnemen, da schier keine Stadt noch Ort gefunden wird, da man nicht zugleich Deutsch vnd Windisch redet, sonderlich zu Clagenfurt, Böckelmarckt, Pleyburg, Gutenstein, Windisch Grätz vnd dergleichen andern mehren Orten" (IV, 26). — Važna je doba Karola Velikega, kjer govori o domačih knezih in vojvodih (Carastus, Chitomarus, Valdungus, kteremu so se protivili poganski veljaki: Drochus, Hermannus Aurelius, Samo, Theodorus, Henricus), o Inguonu in o vstanavljanji Koroških vojvodov na Gospesveškem polji (der Fürstenstein bei Khärnburg u. der Lehenstuel im Zollfeld kažeta se v podobah) in običaji le-tí so popisani po nemški in latinski (Rusticus in clamat sermone Sclavonico — sunt enim et ipsi Carinthiani Sclavi — Aeneas Silvius), o Ludviku Nemškem in Ratislavu (Rassla) Moravskem, Arnolphu in Swatobogu, o ss. Cirilu in Metodu (Methodius, ein geborner Windischer, ist auch ins Beyerland, Steyermarck, Khärndten vnd Crayn zu den Winden kommen), o Cirilici in Glagolici, ktera se pripisuje sv. Jeronimu, o liturgiji slovanski (pismo papeža Janeza VIII. ima v izvirnem jeziku), o Ogrih, proti kterim so bojevali se s Korošci tudi Štajarci in Kranjci itd. (VI, 2. 10. 11. 38. 47. 65. 66). — Dasi zgodovino svojo snuje do l. 1612 in celó na tanko popisuje notranje in vnanje boje, vzlasti vojske z Benečani in Turki, vendar o lutrovstvu ali o reformaciji ničesar ne omenja (tudi sam se nikjer v prej opisanih knjigah ne izdá za protestanta), razun v XII. buk. 30 pogl. to-le: „Es ist aber in der Steyermarck also auch in Kärndten die Religions-Reformation angangen, auf ernstlichen Befehl Erzh. Ferdinandi, welcher aus sonderlichem Eyfer gegen dem Catholischen Röm. Glauben vnd zu mehrer desselben Fortpflanzung, ihme einmal gänglich fürgesetzt hat, das Exercitium der Augspurgischen Confession oder (wie mans nennet) der Lutherischen Religion, aus gedachten seinen Erblanden (darinnen solches nunmehr vber die 50 Jar vnder Keyser Ferdinando, Erzh. Carolo vnd hernacher war getrieben worden, vnd an vielen orten vast zugenommen hatte) ganz vnd gar abzuschaffen vnd auszurotten: wie auch alle gemeldter Confession verwandte vnd zugethane Kirchen vnd Schulen, keines weges länger in demselben zu gedulden. Vnd were zwar auch von dieser Reformation nicht wenig zu schreiben, demnach durch dieselbige in den dreyen Landen vast grosse Veränderung, so wol bey hohez als niedrigen Standes Personen verursacht worden: weil ich aber gleichfalls hiervon, wie von dem vorhergehenden, mehrers Berichts bedürfftig, muß ichs auff das mal gleich auch darbey bewenden lassen. Es hat aber vnder dessen auch der Türck nicht gefeyert, sondern den Gränzen dieser Landen hefftig zugefetzt etc. etc." —

Pisal je H. Megiser baje celo turško slovnico in več raznih stvari. V životopisih cesarskih nekako poslednja vrstica mu je bila: „Miti Mente Memor Minimi Maneas Megiseri (v. Elze)".

* * *

Da je „Kujiga Slovénska" v XVI. veku imela tak vspéh, hvala zato gré deloma njenim podpornikom in pokroviteljem njenih pisateljev. To so bili najprej domači t. j. deželni stanovi ali odborniki Kranjske, Štajarske in Koroške, mnogi plemenitniki in grajščaki po teh deželah, pa po Istri in Hrovaški; to so bili na pr. gospodje, kterim so hvaležni pisatelji poklanjali svoje knjige sami in kteri se v predgovorih največ nemških častno imenujejo p. kralj še tedaj, poslej cesar Maksimilijan II., Georg Kisel Edler zum Kaltenbrun vnd Gonouitz, Ahaz Graff vnd Freyherr vom Thurn vnd zum Creuz, Johann Friedrich vnd Johann Wilhelm Herzoge zu Sachsen, Christoph Freyherr v. Auersperg, Jobst von Gallenberg, Peter Graf von Eberau itd.

Med vnanjimi vladarji in veljaki na prvem mestu je pač **a) Krištof vojvoda Virtemberški**. Rodil se je l. 1515, umrl je l. 1568. Čudovito je, kar je ta vladar žrtvoval Truberju in drugim knjižnikom jugoslovanskim. Pravijo, da izvira to od tod, ker je Württemberg dežela bila nekaj časa pod Avstrijo. Krištof sam bil je l. 1520 pripeljan v Wiener Neustadt ter tukaj izrejevan. Odgojevalec bil mu je *a)* Magister Michael Tiffernus. Ta pa je bil rojen nekje na Kranjskem krog l. 1488, uplenjen po Turcih, otét po tržanu v Laškem (Tüffer), postal učitelj modroslovja na Dunaju, rešil vojvodu l. 1529 celó življenje; l. 1532 moral bi bil ž njim v Mantvo, toda na Slovenskem jo pobegneta ter srečno uideta na Virtemberško, kjer postane Michael Tiffernus vojvodov kancelar, sovétnik, potem profesor, ki umrši l. 1555 zapustí vse svoje knjige in novce vojvodu, kateri napravi na vseučilišču v Tubingi štiri vstanove za ubožne dijake (stipendium Tiffernum). — Nekako vrstnik Mihaelu je bil *β)* Mathias Garbitius Illyricus (Garbic, Gerbic iz Istre), kateri je prišel na vseučilišče v Wittemberg l. 1534, priljubil se M. Lutru, da ga je vabil k svoji mizi, bil učenec Melanchthonov, izvrsten v grščini tako, da je postal l. 1537 v pedagogiji, l. 1541 pa na univerzi v Tibingi profesor, kjer je bil v modroslovnem oddelku trikrat dekan itd. Umril je 2. maja l. 1559. — Ta dva Slovenca imela sta, pravijo, toliko vpliva pri vojvodu Virtemberškem, da so njegove dobrote vživali na pr. Truber, Vergerij, Dalmatin, Konsul, celó Ungnad itd., in da je tudi naslednik njegov vojvoda Ludovik podpiral Truberja, nja sinova, Kranjce, katerim je delil omenjene vstanove (v. Elze).

Na drugem mestu je slovenski književnosti in pisateljem jugoslovanskim v tej dobi podpornik in pokrovitelj **b) Hans baron Ungnad** (Freyherr von Ungnad, Vngnad, Vngnaden), domá v Žineku v Junski dolini na Koroškem (Sonnegg—gckh im Jaunthal), r. l. 1493, mladič živel na dvoru cesarja Maksimilijana I., bil pozneje deželni glavar Štajarski, potem vojniški poveljnik petero dolenje-avstrijskih dežel, slovenske in hrovaške, bojeval se s Turki časih srečno, časih nesrečno, postal protestant, umaknil se iz Avstrije l. 1559 na Virtemberško, kjer mu je deželni vojvoda Krištof v Urahu prepustil prazno menišijo, in v njej si je napravil svoj dvor, tiskarno, podpiral knjige jugoslovanske z lastnimi prihodki, koledval za nje drugod, ter storil na pr., da je od l. 1561—1564 tiskanih bilo do 25000 zvezkov. Oženjen je bil dvakrat; prva žena bila mu je grofinja Thurn, druga grofinja Barby. L. 1564 podá se k sestri svoji na Česko, a tù umre 27. dec. v Vintericu, še na smrtni postelji ves goreč za slovansko tiskarno, češ, to je moj zaklad. Pokopan pa je v Tibingi, kjer se hranijo njegove listine z računi vred.

Vzrok temu, da se je baron H. Ungnad tako vnel za omenjeno delovanje, povedan nam je v neki pisani sodbi o knjigah Stipana Konsula, o besedi njegovi, kjer je v tedanji nemščini citati: „Dieselb (sein version) ist ersehen vund befunden, das die durch gannz Dalmatien nach dem adrianischen meer, dergleichen durch Kroatien, Woffner, Sirffey vund derselbenort piß auf Constantinopel verstandig vund genugsam sey. So mag auch diese croatische version weiter in die ziruliza, das ist halb oder abrenvirt griechisch, best leichter gepracht werden. Darmit wirdet verhoffentlich die recht christlich religion vund das ware hailßam euangeli durch die gannz Türckhey gefürdert, Türckhen herz vund gemuet zu christlichem glauben ernewart, irem wueten gewert, die armen gefangnen christen getröst vund gestercht vund vunsere hailandt Christus mit der zeit in die Türckhey aussgepraigt werden. Dan das wordet gottes hat sein macht in allem das sich erregt, webt vund lebet auf erdt, himeln, wässern vund den vntristen taillen der erdt, wie das durch mancherlay geschicht vund schrift bezaigt mag werden, vuntot hierinnen zuerzellen. Vund weil dan ein sölich hochwerch zum anfang nit khlaynes vncostens des druckhs vund vnterhalt denen, so sich dieser arbeit vnterfangen, pedarff, ist hiemit der armen christen durch gott vleiffigist pitt an alle die so zu diesem werch vmb hilff ersucht werden, das sy dieselb ir hilff nit waigern; das

wirdet inen der herr Christus hie zeitlich vund dort ewig pelohnen, auch sich in der vrstendt ruemen, daß sy mit sölicher irer hilff Christum selbst khlaidt, gespeist, getrencht vund peherbergt haben (v. J. Kostrenčić S. 2)“.

Ta misel je navduševala H. Ungnada, da se je tako živo sklenil s Truberjem, češ, da se pridobijo dobri, pa ubožni Jugoslovani in morda tudi hudi Turci z mečem besede božje in sv. pisma, da je žrtvoval v ta namen svoje premoženje, ter pisaril drugim, na pr. kralju Maksimilijanu, raznim nemškim knezom (14. sept. 1561) in mestom (4. apr. 1563), naj podpirajo to koristno dejanje. In res, oglašali so se mu ter pošiljali vladarji (p. v. Hessen, Sachsen, Anhalt, Brandenburg, Preussen, Pommern itd.) sami in mesta (p. Nürnberg, Regensburg, Rottenburg, Ulm, Kaufbeuren, Lindau, Kempten, Memmingen, Augsburg, Reutlingen, Frankfurt, Strassburg) po svojih županih in odbornikih dokaj lepih vsot. Ta radodarnost je storila, da je bil tedanjim jugoslovanskim knjižnikom „fürderer, patron vnd seckhelmaister“ itd. — V Čbelici (I, 70) popeva ga v tem smislu dr. Jak. Zupan na pr.:

Baron Ungnad Hans.

Nemškuta rodila,
Turčin se boji,
Um, vojska slovila
Barónovo kri.

Bliz' Nekra gostuje,
Nikjer ni domá,
Martina poštuje,
Tibinstvu prav dá.

Trubára podpiral
Ungnade bogat,
Slovenec prebiral,
Kar dala tiskat'.

Z obema téma gospodoma je vedno opraviti imel Kranjec **Primož Truber**, kateri je tudi mnogo mnogo pisaril zdaj vladarjem nemškim, zdaj deželnim stanovom Kranjskim, zdaj književnim pomočnikom. Med njimi, ki so v pisanji in v raznem dejanji pospeševali „Knjigo Slovénsko“, so imenovati še na pr.: Mathes Khlombner Burger zu Laybach, Gregor Vlachouitsch Prediger zu Metling, Johannes Weyxler Vicari zu Costell, Georg Zwetschitsch (Jörg Zwetzsich), M. Flacius Illyricus aus Albona, Fabian Kirchperger Kriegsecretari zu Laybach, Mathes Schiwschitz Vicari zu Mitterburg, Ambros vnd Sebastian Frölich Burger zu Wien itd. itd. — Dasi Pr. Truber med tedanjimi pisatelji ni bil naj učenejši, znal se je vendar obdržati celó do smrti v občnem spoštovanji. Umrli je v Derendingenu pri Tibingi, in v ondotni župnijski cerkvi imade spominek v latinščini (zložil prof. Martin Crusius):

Vir tumulo hoc sanctus de Slava est gente sepultus
Primus, qui Christi praeco fidelis erat.
Imbuit hic primus vera pietate Labacum
Expulsus Domini nomine multa tulit.
Rotenburga habuit fidum Tuberana ministrum,
Campidoni docuit voce sonante Deum.
Auracum capit hinc in Wurtembergide terra
Laufaque doctorem, post Derendinga diu.
Transtulit in patriam divina Volumina linguam,
Sparsit in eas dogmata sancta plagas,
Pauperibus pater, hospitibus quoque portus et aura;
Vita et canitie quam venerandus erat!
Pulchre certavit, cursum ratione peregit,
Servavit bene, quam debuit usque fidem.
Magno ergo nunc cum Paulo gerit ille coronam,
Tempore quae nullo marceat, aetheream.

Učne slike iz zgodovine.

(Piše **Tone Brezovnik**.)

Aleksander Veliki.

(Dalje.)

Aleksander v Indiji.

Akoravno si je mladi Aleksander pridobil užé vse velikansko Perzijsko kraljestvo, vendar še s tem nij bil zadovoljen, ampak hotel je gospodovati nad vso Azijo. Šel je zato proti vzhodu, kajti slišal je, da je onkraj Inda neka lepa in bogata dežela, o kateri so si čudne reči pripovedovali. Je pa to ona Indija, katero zavoljo njene rodovitnosti in naravnih bogastev še dandanes vse občuduje in jo po pravici „pozemeljski raj“ imenuje. Indija je bila tedaj razkosana v več malih državic. Ker so si vladarji bili vedno v laseh, je bilo tem ložeje jih podvreči. Pogumno je šel Aleksander čez reko Ind, od katere ima dežela svoje imé. Mnogo vladarjev mu je prišlo nasproti ter se mu prostovoljno udalo, le Por, najmogočnejši indijski kralj, se mu je s svojo vojsko zoprtavil. Po jako srditem boji je Aleksander Pora zmagal in celó vjel. Aleksander nij z vjetim Porom le lepo ravnal, nego dal mu je celó njegovo kraljestvo in še nekaj novih dežel nazaj. Tako postal je Por odslej njegov najboljši zaveznik. Potem je hotel Aleksander iti še dalje proti vzhodu, da bi (po njegovih mislih) dospel na konec sveta. Tù pa so se mu makedonski vojaki prvič uprli in nijso hoteli dalje. Bili so vednih nevarnosti in truda siti. Vsi so si želeli nazaj v domovino, od katere so bili več kot 600 milj oddaljeni. Aleksander jih je hotel ojačiti; zastonj! Nekateri so godrnjali, drugi jokali. Nevoljen zaprè se v svoj šotor in tri dni nij pustil nikogar k sebi. Mislil je, da bo s tem omečil trdovratne svoje rojake, ali zmotil se je. Ko je videl, da vse nič ne pomaga, rekel je, da se hoče vrniti domov. Vesel krik je nastal po vsem taboru. Vsi so se silili okoli njega in se mu zahvaljevali, da se je nepremagljivi vendar dal od njih prošenj premagati. Vesele vojaške igre so se igrale in bogovom zahvalne daritve darovale. Večji del njegove armade se je peljal po morji, a sam je šel z manjšim delom po suhem nazaj v Babilon. To mesto izvolil si je v glavno mesto svojega velikanskega kraljestva.

Aleksandrova smrt.

Zdaj se je za vsem mirovnim poslom udal. In tukaj se je pokazal ravno tako velikega, kakor pred kot vojskovodja. Nameraval je vzhodne in zahodne národe združiti. Vsi naj bi bili ena družina, enaka po noši, življenji in navadah. Aleksander sam ni delal nobenega razločka med Grki in barbari, nego razdeljeval je ljudi samo v krepostne in hudobne.

A v sredi njegovih velikih načrtov in namenov, v sredi sreče, pomignil mu je blede smrtni sel. Lotila se ga je huda vročinska bolezen. Dan pred smrtjo zbrali so se vsi poveljniki poleg postelje ljubljene kralja. Vprašali so ga, komu je namenil zapustiti svojo državo. Odgovori jim: „Najvrednejšemu!“ — Drugi dan je v kraljevem gradu v Babilonu umrl (323 pr. Kr.) slavni Aleksander še ne zavsem 33 let star. Njegovo truplo so prepeljali v njegovo domovino Makedonijo ter je položili v kraljevo rakev kraj njegovega očeta Filipa.

Tak je bil veliki učenec onega velikega učitelja Aristotela. Bil je izvanredni genij. Njegov velik duh prepregel je ves svet, njegovo blago srce ni ločilo zmagovalcev od premaganih. Hotel je blagoslova grške omike vse národe sveta deležne storiti. Bil je eden največjih môž vseh časov. Po pravici pridjali so mu potomci priimek „Veliki“.

Kaj pa se je zgodilo z njegovo neizmerno državo, katero je komaj na pol uredil? Ker ni nobenega vladanja zmožnega dediča zapustil, trgali so se njegovi vojvodi za

nasledništvo; vsak se je imel za „najvrednejšega“. Dolgo let je trajala borba in mnogo ljudi jo je moralo z življenjem poplačati. Naposled (300 pr. Kr.) je prišel mir v nesrečne dežele. Velika Aleksandrova država se je razdelila v več manjših. Po vednih vojskah mej soboj pa so se tudi te oslabljevale, dokler da so prišle druga za drugo pod oblast drugega mogočnega ljudstva — Rimljanov. (Dalje prihodnjič.)

Za metrično mero in vago

vzprijetje so v Avstriji vsled skupščine c. kr. normalne merilne komisije naslednje kratice :

I. Za dolžine:

Kilometer	= <i>km</i>
Meter	= <i>m</i>
Decimeter	= <i>dm</i>
Centimeter	= <i>cm</i>
Millimeter	= <i>mm</i>

II. Za ploščadi:

Quadrat-kilometer . . .	= <i>km²</i>
„ meter	= <i>m²</i>
„ decimeter	= <i>dm²</i>
„ centimeter	= <i>cm²</i>
„ millimeter	= <i>mm²</i>
Hektar	= <i>ha</i>
Ar	= <i>a</i>

III. Za kubično mero:

Kubik-kilometer	= <i>km³</i>
„ meter	= <i>m³</i>
„ decimeter	= <i>dm³</i>
„ centimeter	= <i>cm³</i>
„ millimeter	= <i>mm³</i>

IV. Za posode:

Hektoliter	= <i>hl</i>
Liter	= <i>l</i>
Deciliter	= <i>dl</i>
Centiliter	= <i>cl</i>

V. Za uteže:

Tona (Tonne)	= <i>t</i>
Metrični cent	= <i>q</i>
Kilogram	= <i>kg</i>
Dekagram	= <i>dkg</i>
Gram	= <i>g</i>
Decigram	= <i>dg</i>
Centigram	= <i>cg</i>
Milligram	= <i>mg</i>

Te kratice morajo se v tisku in v pisavi pisati s kurzivno latinico in brez pike.

Te kratice so jedino avtentične, vsled naredbe pravosodnega ministerstva z dné 23. marca t. l. štev. 4515 sodnijsko vpeljane, tedaj v javnem življenji merodajne. Naj se jih torej vsakdo, posebno pa šole privadijo.

Književnost.

— **Abecednik za slovenske ljudske šole.** Sestavil Andrej Praprotnik, nadučitelj in voditelj I. mestni peterorazredni deški ljudski šoli v Ljubljani. Založil ter prodaja (vez. po 20 kr.) Matija Gerber, bukovez. Natisnil Henrik Mercy v Pragi. — To novo šolsko knjižico je ravnokar slavno ministerstvo za bogočastje in uk z ukazom 2. aprila 1883. l. štev. 1722 za rabo v slovenskih ljudskih šolah odobrilo. (Glej „Verordnungsblatt“ für den Dienstbereich des Ministeriums für Cultus und Unterricht 1883, Stück VIII, str. 92!) Ta „Abecednik“ obsega: I. pisalne in berilne vaje: male črke (zloge z dvema črkama), abecedo, eno- in dvozložnice z dvema in s tremi črkami, sestavljene soglasnike, pred črko *r* zamolkel glas, naloge (igro s črkami), velike črke, abecedo z velikimi črkami,

številke, priimke, izreke, pregovore. II. Berilne vaje z nazornim naukom. (Učilnica: Dobra otroka. Pridni učenec. Pred ukom. Po uku. — Človeško telo: Hvaljen bodi Bog! Vidim. Slišim. Govorim. Delam. Hodim. Čutim. — Živež: Nekoliko dišav. — Obleka: Lepa suknja, prazna glava. — Stanovišče: Otrok doma. Žveplenke niso igrača. — Rodovina: Noč in dan za me skrbijo. Mlado jagnje. — Vas: Bodi uljuden! — Mesto: Kadar pridejo vojaki. — Cerkev: Zvonovi pojejo. Otrok v cerkvi. — Vrt: Cvetice. Koprive. — Travniki, polje, vinôgrad: Od kod je vse to. — Gozd: Tjâ v gozd. Deček v gozdu. — Zemlja in zrak. — Voda: Solnce in dež. — Živali: Pes in mačka. Deček in ptica. Kako ptice pojejo. Ptice pevke. — Nebo. — Čas: Zjutraj. Opôludne. Zvečer. Ura. Vzpomlad. Velika noč. Poletje. Prazniki. Jesen. Skrbite za cvetje. Zima. Božič. Voščila. — Bog: Kakšen je Bog. Molitev. — Cesar.) Vse vaje so sestavljene kolikor mogoče po najvažnejših pedagogijskih načelih in so pisane v najlažji vnanji obliki tako, da jih prvenci brez truda lahko berô in si jih zapomnijo. Tudi je ta „Abecednik“ tako uravnan, da se ob enem z njim tudi lahko rabijo nove (Razinger-Žumrove) stenske table in drugo leto za njim vsako drugo berilo. Oblika in tvarina je posneta po najboljših dosedanjih začetnicah. Pisano je vse v krščanskem in národnem duhu in sploh tako, da vkupna tvarina mladini daje podlogo k vsemu daljnemu, dandanes potrebnemu izobraževanju. (Pozneje morda bomo tudi kazali, kako se s tem „Abecednikom“ uspešno poučuje.)

— „**Fizika**“ za nižje razrede srednjih šol. Spisal Andrej Senekovič, c. kr. profesor v Ljubljani. V berilo je vtisnenih 200 slik. V Ljubljani. Tiskala in založila Ign. pl. Kleinmayr in Ferd. Bamberg. 1883. Učeni gospod pisatelj obdeluje v tej knjigi jako zanimljivo gradivo toliko obsežno in tako lahko umevno, da po vsem tem knjiga ne bode služila le samo kot izvrstna šolska knjiga, temuč, da jo bodo radi prebirali tudi drugi razumniki, ter da bodejo nahajali v njej, kakor pisatelj v predgovoru sam pravi, ne le marsikatero zrnice, temveč splošne poučljive stvari, ki jih je vsakemu bolj izomikanemu človeku vedeti treba. Posebno bode ta spretna knjiga ugajala tudi ljudskim učiteljem, kateri imajo tudi nalogo, da vsaj najjednoslavnejše fizikalne zakone poučujejo, ki pa do zdaj niso imeli prave prilike, da bi se seznavali s pravo slovensko terminologijo. Vsebinski knjige primerna je tudi nje vnanja oblika tako, da se lahko meri z vsako drugo nemško knjigo jednake vrste. Prav zelo smo hvaležni gospodu pisatelju, pa tudi gg. založnikom, da so nas razveselili s toliko krasnim delom. Živo jo priporočamo vsem slovenskim učiteljem in učiteljicam pa tudi učiteljskim pripravnikom in pripravnicam.

— **3. snopič „Národne biblioteke“** (Kranjska Čbelica, tretje bukvice) je tudi užé na svetlem. Obsega zopet mnogo zanimljivega blaga.

— „**Šolski vrt u selu**“. To je nova, jako lepa hrvatska knjiga, katero je izdal naš rojak gospod Davorin Trstenjak, šolski ravnatelj v Karlovcu. Knjigo založil je hrvatski pedagogijsko-književni zbor. Cena 1 gold. 40 kr. To delo je 193 strani obsežno, ima 119 prav dobrih slik in razpravlja v lepem, lahko umevnem jeziku vse koristi šolskih vrtov, razna dela, zasaditev in vzgojo sadnih dreves, trsov, cvetic, trav itd. Kdor se bavi s šolskimi vrti, bode gotovo s koristjo čital in rabil to knjigo, ki je, kakor priznava pisatelj v predgovoru, spisana po „Der Schulgarten der Volksschule am Lande“ od Julija Jablanzy-ja, potovalnega učitelja za sadjerejo na Dolenjem Avstrijskem. Ker je tudi vnanja oblika prav lična, ni dvomiti, da bodo osobito učitelji segli po tej poučnej knjigi, da se obistinijo v prvem delu citirane besede: „Ne ima silnijega pera, kojim bi národ svojo domovinu dokumentirao, nego je ralo i motika.“

(Nár. Sl.)

D o p i s i.

Iz Celja. »Celjsko učiteljsko društvo« bode zborovalo v dan 10. maja t. l. ob 11. uri dopôludne v okoliškeji šoli. Dnevni red: 1. Zapisnik. 2. Dopisi. 3. Iz telovadbe: redne vaje, govori gospod Fr. Gabršek. 4. O razvoji čutstva, govori gospod J. Lopan. 5. Poročila in nasvêti.

Odbor.

Iz Trnovega, v dan 21. aprila 1883. l. — 12. t. m. je g. Matija Rant na tukajšnjem šolskem vrtu teoretično-praktično poučeval o sadjereji. Udeležilo se je tega pouka nekoliko sosednih gg. učiteljev, trije gg. duhovniki, nekateri domači posestniki in nekoliko bolj odrasle šolske mladine. Pouk se je pričel o pečkih, katere in kakšnih je naj bolje sejati. Kazalo se je, kaj je treba storiti, da se v zemlji varujejo pred miši. Ako se nabirajo, se je povedalo, kje in kako naj se

shranévajo, da ostanejo kaljive. Dejansko se je kazalo, kako in v kakšno zemljo se sejejo; kako je treba prvo leto mlada drevesca oskrbovati i. t. d. Povedalo se je tudi o različnosti vzgojevanja sadnih dreves. Poslušalce je posebno zanemival pouk o »podtaknencih«. Pokazalo se je, kako se dobivajo, kam in kako se sadijo. V nazočnosti poslušalcev se je potem za poskušno vsadilo kakih 20 »podtaknencev«. S tem je bil pouk dopoldanski končan. — Popoldanski pouk je g. Rant pričel s tem, da nam je dejansko pokazal, kako se naredi dobro cepilno mazilo. Vzel je $\frac{1}{2}$ klg. surove smole in $\frac{1}{8}$ klg. voščenih odpadkov, to oboje je dejal v ponev, je na žarjavici raztopil, dobro premešal, ter je tej smesi za kake pet soldov špirta prilil; izlil je potem to tekočino v kositrno pušico, ter jo postavil na zrak, da se ohladi in strdi. Pokazal nam je dalje, kako se naredi mazilo za drevesne rane. Za to se vzame kepa obdelanega ila, primeša se malo apna in kravjeka, ter prilije se nekoliko terpentina. Vse to se prav dobro premeša in pregnete. — Na to nam je kazal in razlagal vse različne načine cepljenja sadnega drevja. Prav mikalno in umevno je razlagal potem, v kakšno zemljo naj se presajajo velika sadna drevesa, in kako naj se presajajo, da se zadosti pravilom umnega sadjerejstva. Dejal je še na reščeto razna plemena sadnega drevja in njegovo starost, ter končal okoli 6. ure zvečer v resnici zanimljivo in poučno predavanje, za kar smo mu vsi hvaležni.

Iz Železnikov. Zimo, hvala Bogu, imamo zopet za herbtom. Po naših krajih bila je letos zeló huda, ne toliko zaradi mraza, pač pa zaradi bolezni: davice in koz. Čudno pa je bilo, da ste obe bolezni po hribovskih vaseh, kjer je navadno bolj čist in zdrav zrak, še dokaj hujše gospodarile, kot po ravninah. Koze niso gledale na starost; mnogo že odraslih in krepkih obojega spola spravile so v grob. Tukajšnja šola bila je zaradi obeh bolezni od 1. do 13. januvarija t. l. uradno zaprta. Po željah g. dr. A., ki dohaja iz Loke vsak teden po dvakrat v naš trg v zdravniških zadevah (ker nimamo lastnega zdravnika!!!), ostala bi bila zaprta tudi še dalje; a g. c. kr. okrajni zdravnik dr. M. bil je s pisalcem teh vrstic enacih misel: naj se šolski pouk zopet prične. In tako se je tudi zgodilo. Le otroci iz onih hiš, v katerih je bilo kaj »kozavihih otrok«, niso smeli v šolo. V učni dvorani skrbeli smo za zdrav zrak s tem, da smo vsaki dopoldan in tudi popoldan po prihodu otrok pokadili z brinjem. Ker še vedno kak otrok za kozami zbolí, čistimo šolski zrak še vedno na ta način. — Nenavadno hudobnost letošjih koz dokazuje tudi to, ker je mnogim otrokom ostal nasledek pri očeh. Njih več je oslepelo popolnoma na eno oko; — mej tem je tudi en tukajšnji učenec.

V torek 17. t. m. praznoval se je godovski dan svetlega nadvojvoda - cesarjeviča Rudolfa. Imeli smo ta dan vkupno šolarsko sv. mašo.

J. Levičnik.

Iz Ljubljane. Iz seje c. k. deželnega šolskega sveta za Kranjsko v dan 15. marcija t. l. Za slavnost šeststoletnice v ljudskih in srednjih šolah postavita se dva posebna oddelka. — Razširjanje ljudske šole v Planini (v trirazredno) se dovoli. — Šolskim sestram v Repnjem (v Vodiški župniji na Gorenjskem) dovoljuje se, da imajo zasebno enorazredno dekliško šolo. — O razširjanji šole v Smledniku poroča se deželnemu odboru. — Reši se pritožba nekaterih krajev zaradi všolanja v posamezne kraje. — Reši se več pritožeb o šolskih zamudah. — Ukrene se potrebno o ženskih obrtnijskih šolah v Novem mestu in v Kranji. — Učiteljici na c. k. vadnici pripozná se prva petletna doklada. — Gospodičini Emi Rauch dovoljuje se naprava šolskega vrta v Idriji, kateremu voditeljica pa bode gospá M. Krašnar. — Poludnevni pouk v dvorazredni šoli v Zgornjem Logatecu se dovoljuje. — Določi se o izključbi nekega učenca Ljubljanske gimnazije. — Rešijo se nasvétí o vplačevanji učnine. — Oddajo se državne ustanove pripravnikom na izobraževališči za učitelje in pripravnicam na izobraževališči za učiteljice. — Reši se več prošenj za nagrade in denarne pomoči.

— Obravnava šolske postave na Dunaji trajala je dolgo, ter se vršila v prav zanimljivih in viharjih razgovorih. 25. preteč. m. na vrsti je bil paragraf 48., in potem se je o tem nadaljevalo. Akoravno nam je bil izid te borbe znan, vendar je vsak misleč šolnik s pozornim očesom sledil krepkim govorom tamkajšnjih borilcev. Ljudska šola se je bolj in bolj razsvetljevala in odkrivala svojemu pravemu namenu. — Ravnokar čujemo, da je bila šolska novela v petek 27. preteč. m. vzprejeta s 173 proti 160 glasom.

— Za slavnost 10. julija t. l. bode tukajšnji deželni odbor izdal spomenico v podobi (Gedenkbild), katera se bode podelila vsem ljudskim šolam po deželi. Lepo! — Tudi naš dobroznani domači zgodovinar višji fin. svetovalec gospod Avg. Dimic bode pri tej priliki izdal slavnostni spis »Die Habsburger und ihr Wirken in Krain«. Dobro!

— Za nagrado dveh spisov: »Slomšek kot pedagog« je po prvem izkazu »Ptujsko učiteljsko društvo« nabralo okoli 50 gold.

— Za spomenik dr. Janeza Bleiweis-a, viteza Trsteniškega, se je do začetka preteč. meseca nabralo vkup 1688 gold. 74 kr. Vidi se, da manjka še mnogo novcev, da se doseže častna dolžnost naša. Odbor za omenjeni spomenik opozoruje vse gospode poverjenike, da blagovolijo zadostiti prevzeti svoji nalogi.

— Odbor »Slovenskega učiteljskega društva« bode imel 10. t. m. ob 2. poludne v grof Blagaj-evi hiši na Šent-Jakobskem trgu svojo sejo.

Raznoterosti.

— **Vzgojevalne iskrice.** Plačila za čednostna dejanja naj bodo duševna. Otrok naj se navadi dobro delati zato, ker dobra dela človeku dajejo dušni mir in znotranjo zadovoljnost.

Nravne pogoške pokori bolj z notranjimi kakor z vnanjimi kazni. Otrok naj vé, da sme ljubezni pričakovati le takrat, kadar ljubezen zasluži.

Zgodaj zatéraj pri otrocih svojeglavnost in hudo trmo. Svoje glavni otroci nikoli niso postali dobri ljudje, zato, ker mislijo, da sami užé vse vedo in nikakoršne dobre misli od drugih ne vzprejmejo.

Predno začénjaš otroka npravno vzgojati, moraš njegove npravne lastnosti dobro poznati. Toda, kdor hoče otroke prav poznati, mora jim biti prijatelj. Ljubezen do otrok je prva stopnja dobrega vzgojnika.

Govori k otrokom o npravnosti, a to vselej na pravi podlogi. Otrok se ne sme učiti ničesa, kar bi pozneje moral pozabiti.

Govori o npravnosti o pravem času! Vsaka reč v naravi ima svoj čas, tako tudi v znotranjem človeku. Ako vzgojnik o nepravem času govori o kaki stvari, seje seme na zmrzlo, zimsko zemljo. Pri naukih je tako kakor pri jedilih, katera teknejo le takrat, kadar je človek lačen.

Prenapeta struna počí. Tako je tudi pri vzgoji otrok. Otrok se ne sme preoblagati. Delo naj se béli s počitkom in z razvedrilom.

Kar je dobro in koristno, se nikdar preveč ne more priporočevati. Dobra vzgoja otrok ni le samo umetnost, a je bolj naravni nagon dobrega očetovega ali materinega srca. Zatorej naj bode vzgojniku pri vzgoji prvo vodilo: Namestuj pri otrocih dobrega očeta in skrbno mater in drugo delaj iz ljubezni do človeštva.

Dobri vzgojnik mora biti sam dober, to je: mora dobro ljubiti in storiti. Otroci so kakor opice, ki vse rade posnemajo. Kako pa bodo dobro posnemali, če dobrega ne vidijo? Kdo pa bode otrokom kazal, kako morajo biti, če tega ne storé starši in vzgojniki? —

Vzgojnik ne vzgoja otrok samo na videz. Videz slepi. Prava ljubezen hrepení po dobrem. Oče hoče sadú, ne samo listja.

Srčna beseda sega k srcu. Kar želiš, da bi se mladine prijelo in jo ogrelo, to imej pred sam in bodi pregret od tega sam. Kakó bodeš kaj dajal, ako si nisi popred tega sam nabral?

— **Pošne hranilnice,** katere je c. kr. trgovinsko ministerstvo ustanovilo, se mej ljudstvom zeló širijo. Te hranilnice imajo glavno nalogo, da mej ljudstvom vzbujajo varčnost, ter posebno bolj nižjim stanovom dajejo priliko, da morejo najmanjše vsote na obresti nalagati. Po mnogih krajih se teh hranilnic udeležujejo tudi šolski otroci, in tako je prav, kajti užé otroci morajo se vaditi varovati in skrbeti za dneve v potrebi.

— **Pedagogijsko društvo v Draždanah,** katero šteje užé 467 udov, slavilo je 30. jan. t. l. svojo petindvajsetletnico. Kako na Saksonskem cenijo učiteljsko stališče, vidi se najbolje iz tega, da so pri tej svečanosti bili nazoči kralj Albert in kraljica Karola, kraljeviči in kraljčine in vsi najvišji dostojanstveniki državni in cerkveni.

— **Štatistika.** Po najnovejšem popisu šteje Budapešta 401.360 prebivalcev. Od teh je 190.000 Madžarov in 120.000 Nemcev. Židov ima Budapešta 70.000.

Razpisi učiteljskih služeb.

Na Kranjskem. Druga učiteljska služba (mesto) na štirirazredni ljudski šoli v Radovljici, z letno plačo 500 gold., za trdno, ali začasno. Prošnje do 15. t. m. pri okrajnem šolskem svétu v Radovljici. — Na enorazrednici v Ljubnem učiteljska služba z letno plačo 400 gold., s stanovanjem in z užitjem Filip-Grošeljevega zemljišča, za trdno, ali začasno. Prošnje do 15. t. m. pri okrajnem šolskem svétu v Radovljici.